

а «а боярину отдалили лошадыми» [5, 274].

Незважаючи на значні обмеження державних прав Гетьманщини московським урядом, Глухівські статті від 6 березня 1669 р. визначили розвиток Батурина як гетьманської столиці. Дем'ян Многогрішний та його наступники – Іван Самойлович, Іван Мазепа – приклали чимало зусиль для розбудови міста та перетворення його в політичний центр Лівобережжя другої половини XVII ст.

Посилання

1. Горобець В. Шлях гетьмана Дем'яна Многогрішного у невідомість через Московщину // Україна – козацька держава / Упор. Недак В.В. – К., 2004. – С. 361-362.
2. Соловьев С. История России съ древнейшихъ временъ. Т.12. Ч.3. – М., 1870. – 348 с.
3. Мельник Л.Г. Лівобережна Гетьманщина періоду стабілізації (1669-1709 рр.): Навч. посібник. – К., 1995. – 104 с.
4. Пиріг П. Штрихи до соціально-політичного портрета гетьмана Дем'яна Многогрішного // Сіверянський літопис. – 2009. – № 2-3. – С. 9-22.
5. Костомаров Н. Руина. Историческая монография 1663-1687. Гетманства Бруховецького, Многогрішного и Самойловича. Т.15. Ч.3. – СПб. – М., 1882. – 695 с.
6. Летопись событий въ Югозападной России въ XVII – м веке. Составилъ Самоиль Величко. Т.2. – К., 1851. – 612 с.
7. Акты, относящиеся къ истории Южной и Западной России. Т.8. 1668-1669. 1648-1657. – СПб, 1875. – 417 с.
8. Павленко С. Загибель Батурина 2 листопада 1708 р. – К., 2007. – 266 с.
9. Літопис Самовидця. – К., 1971. – 207 с.

Блажко Ю.А. К истории избрания гетманом Демьяна Многогрішного

В статтє рассматриваются исторические предпосылки и процесс избрания на должность гетмана Левобережной Украины Демьяна Многогрішного. Отслежено подготовку и проведение Глуховского совета 3-6 марта 1669 г. и подписание Глуховских статей. Автор пытается раскрыть значение статей, подписанных в г. Глухове между казацкой старшиной во главе с Демьяном Многогрішным и представителями московского царя, для политического и социально-экономического развития г. Батурина.

Ключевые слова: Глуховский совет, гетманские статьи, Глуховские статьи, Демьян Многогрішний, воевода.

Blazhko Yu.A. To the issue of Hetman Demian Mnohohrishnyi election

The article reveals historical premises and the process of election of the Left Bank Ukraine hetman Demian Mnohohrishnyi. The preparation for the Hlukhiv Council (March, 3-6, 1669), its conditions are traced. The signing of the Hlukhiv Articles between the Cossack starshyna, headed by Demian Mnohohrishnyi with the Moscow tsar's representatives is concerned. The author tries to show the significance of these articles for the political, social and economical development of Baturyn.

Key words: the Hlukhiv Council, the hetman articles, Demian Mnohohrishnyi, a voivode.

22.03.2012 р.

УДК 94 (477)

І.І. Кривошея

ЗНАЧНЕ ТОВАРИСТВО ГЛУХІВСЬКОЇ СОТНІ В СЕРЕДИНІ XVII – СЕРЕДИНІ XVIII СТ.

У статті розглядається персональний склад значного товариства Глухівської сотні Ніжинського полку середини XVII – середини XVIII ст. Аналізується категорія «товариство сотні» в структурі неурядової старшини.

Ключові слова: неурядова старшина, товариш сотні, Глухівська сотня.

У структурі неурядової старшини «товариші сотень» займали найнижчу сходинку. Один із перших дослідників історії військового товариства Л. Окішневич обмежився про них у своїй праці окремими згадками, інколи зводячи їх разом з вищими категоріями у терміні «зверхній стан», інколи прирівнюючи до рядових козаків. Традиційно для себе зрівнявши «значне товариство сотні» XVII і XVIII ст., чого категорично не можна робити, історик прийшов до висновку, що вони стояли нижче значкових, були простими шерговими козаками, і у XVIII ст. зникають, не утворивши ще одного виду соціальної перегородки в межах зверхнього стану [19, 13, 16, 31].

Зацікавленість указаним розрядом козаків проявляється лише в останні роки, коли поступово накопичуються факти, і стає очевидним її поширення у всіх полках [10, 9-10]. Запровадження до наукового вжитку комплексних історичних джерел, перш за все присяг на вірність московським царям, та цільове використання компутів і ревізій козацьких полків дозволило почати дослідження цієї категорії козацтва, яку можна віднести до низової ланки військового товариства [12; 14; 15; 16; 17].

Належність до неурядової старшини у середині XVII ст. значною мірою визначалась присутністю за-служених, знатних козаків на урядах різного рівня. Участь козака через товариську раду в справах сотенного уряду включала його до товаришів сотні, вищих від рядових козаків. Серед значного товариства сотень особливе місце займає товариство Глухівської сотні, яке виділяється і персоніфікується в усіх присягах XVII-XVIII ст. Варто наголосити, що значне товариство сотні у документах XVII ст. відділяється від рядових козаків. Значні товариші Глухівської сотні мали особливий статус навіть у порівнянні з таким же товариством інших сотень. Коли у середині XVIII ст. досліджувана категорія поступово зрівнюється у всіх полках з рядовим козацтвом, у Глухові значне товариство сотні продовжує відстоювати свої окремі права перед полковою владою [12, 273-275].

Чим визначався особливий статус значного товариства Глухівської сотні? Перший і очевидний фактор – це полкова сотня столичного міста, що змушувало вирізнити товариство сотні серед загалу. Коли з 1708 року Глухів став столицею і гетьманською резиденцією та місцем розташування першої

(1722-1727) і другої (1764-1782) Малоросійських колегій, Генеральної військової канцелярії, інших державних установ – це наклало на товариство особливі обов'язки і визначило їх певною мірою пільгове становище. Мається на увазі часте звільнення від військових походів та вирішення на користь глухівського товариства їх суперечок з полковниками у 30-40-х роках XVIII ст.

Утім, особливе ставлення до значного товариства Глухівської сотні у XVII ст. вище названий чинник не пояснює. Чому в присязі царю Федору Олексійовичу 1676 р. та наступній присязі царям 1682 р. повністю вписано не лише столичне товариство Батурицької сотні, а й Глухівської? Варто звернутись до історії Глухова та персонального складу товариства цієї сотні.

Глухів (Новий Остророг) був осаджений давно, і за інвентарем 1619 р. Глухівське городище спустило і належало до Підпутивльського стану. В 1619 р. тут 1 підданий, володільці за Московської держави (Якич, Кулесник (Іван і Василь Кукішнікови, Путинка Богданов) сплачували 2 осьмини жита. Статус Глухова у Речі Посполитій в 1621 р. – «деревня», власник якої Марко Ковінський. В 1623 р. – «пуста деревня», власники Томаш Липчинський (піший ртм. 1621 р., стражник полку Мартина Казановського 1623 р., н.-сів. і черн. чашник 1626-1636 рр.) і Войцех Пустоловський [18, 239, 412, 423, 441]. У 20-х роках регіон майже не колонізується, тут не було значних земельних надань. А віддаленість залюднених регіонів, що могли постачати матеріал для колонізації, ускладнювала ситуацію. Повторне осадження Глухова датується 1638 р. Статус на початок 1638 – селище, на середину року – слобода; за подимними реєстрами 1638 – 1, 1641 – 2, 1642 – 5 димів. Осадник О. Пісочинський купив частину Глухова у Якуба Крентовського (12.1636), а іншу отримав королівським наданням по Войтехові Пустоловському (01.1638). Щоб заселити Глухів, власник оголосив його слободою. Його вдова Єльжбета Пісочинська (з Остророгів) отримала після смерті чоловіка ленне право на це містечко і здавала його в оренду клієнту – Петрові Харжевському [18, 303-304, 441]. Крім Пісочинських і Вишлів, у регіоні осадженням займався Єжи Понентовський, який осадив Кролевець. У 1648 р. серед осадників регіону Олександр Луцевський, Казимір Шемшукський та Криштоф Силич, шляхтичі Суходольський та Себестіан Ястрембський [18, 308-309].

Окрім шляхетських ленних володінь на Сіверщині існували й інші форми ленного землеволодіння. Одна з них – землеволодіння товаришів козацьких хоругв осаджених, зокрема, і навколо Новгород-Сіверська. Осадження таких хоругв на Чернігово-Сіверщині почалося з 1625 р. Товариші козацьких хоругв отримували землі і плаці в замках. З часом вони стали називатися лановою шляхтою,

яка сплачувала подимний податок із належних їм будинків (1638) [18, 88]. Ланові володіння були спадковими на умовах військової служби. Система ленного володіння створювалася в регіоні з метою ефективного захисту на прикордонні.

Осадження навколо Глухова велося з Новгород-Сіверська. Ймовірно, тут отримували волоки товариші козацької хоругви з Новгород-Сіверська, а можливо, існувала окрема козацька хоругва з відповідним королівським привілеєм. Товариство хоругв польсько-литовського війська стало однією із традицій (поруч із запорозькою), що вплинула на формування неурядової старшини Української козацької держави¹. А отже, існування навколо Глухова осаджень товаришів козацьких хоругв, що отримували за службу по кілька волок землі, сформувало у цьому прикордонному регіоні міцний воєнізований прошарок, який, пройшовши через війни середини XVII ст., зберіг пам'ять про свій давній привілейований статус.

У реєстрі 1649 р. не бачимо ні Глухова, ні Новгород-Сіверська, ні Стародуба, що засвідчує відсутність на цій території на той час стабільного сотенно-полкового устрою. До 1654 р. на Сіверщині більше, ніж козацька, порядкувала польська і литовська влада, хоча з інших джерел відомі сотники глухівські Юрко Годун (1648-1649), який у 1664 р. був уже товаришем Глухівської сотні [10, 10] та Сахно Федорович Вейчик (*авт.: Вилчик?*) (1651) [9, 58]. У присязі Ніжинського полку 1654 р. вже вписано Глухівську, дві Новгород-Сіверські та кілька сотень майбутнього Стародубського полку [7, 292-348]. Глухівська сотня у 1654 р. налічувала без сотенної старшини 280 козаків. Її сотник, Пилип Уманець, в числі інших восьми сотників («Іван Борсукъ, Макарей, Михайло, Тихан, Яков, Михайло Мисчеренко, Осипъ Коропѣка, Филипъ») і чотирьох осавулів Ніжинського полку присягав у Переяславі [1, 8 зв.-9].

Тривале збереження козаками і шляхтою навколо Глухова пам'яті про існування козацької хоругви пояснюється віддаленістю регіону і меншим колонізаційним впливом, ніж у Чернігові і Ніжині як до 1648 р., так і пізніше. На згуртування товариства сотні певним чином вплинуло і нетривале існування у часи гетьманування І. Брюховецького окремого Глухівського полку [8].

Перше комплексне джерело після присяги 1654 р. – присяга козацьких полків на вірність царю Федору Олексійовичу в лютому 1676 р. – доносить склад значного товариства Глухівської сотні. У наступну таблицю винесено персональний склад значного товариства сотні за п'ятьма присягами XVII-XVIII ст.

¹ Дивись детальніше: Кривошея І. І. Інститут «товаришів» у польському війську XV-XVII ст. та його вплив на формування неурядової старшини Гетьманщини // *Емінак*. - 2010. - №1-4(5). - С.34-45.

**Таблиця №1. Значне товариство Глухівської сотні за присягами XVII-XVIII ст.
[2, 282-283зв; 3, 463в, 422; 4, 143-143зв; 5, 66-66зв.; 6]**

1676	1682	1718	1732	1741
Яків Михайлович Жураховський сотник глух.	Василь Федорович (<i>авт.: Слоцький</i>) сотник глух.	Іван Мануйлович сотник глух.	Стефан Семенов Уманець сотник глух.	Знатне товариство сотні
Михайло Миклашевський отаман гор.	Сава Якович (<i>Хохленко</i>) отаман гор. глух	Семен Уманець отаман гор. глух	Кирило Потапенко хорунжий	Уманець Федір
Павло Опанасович хорунжий	Андрій Кононович Росченко осавул	Петро Уманець знатний товариш військовий	Федір Фененко осавул	Коноваленко Яків
Юсько Мартиненко осавул	Йосип Мартинович хорунжий	Федір Омелянович писар сот. глух.	Значне товариство	Волошин Леонтій
Гаврило Єсилковський писар	Олексій Михайлович Туранський писар глух.	Яким Федорович товариш сотні сотні Глух.	Василь Коробка	Фещенко Лазар племінник Григорій
Семен Федорович Тарасов	«товарищества значнейшего»	Іван Винда осавул сот.	Федір Васильєв	Гуленко Антон сини Назар і Онисим
Олексій Богданович Заруцький	Кіндрат Пилипович (<i>Гридяка</i>)	Семен Бадицький хорунжий сот.	Василь Будицький	Кологривий Іван (<i>Миронович</i>)
Василь Федорович Слоцький	Лаврентий Захарович	Яків Олексійович Уворвихвост	Іван Винда	Жураховський Гаврило
Данило Рубан	Василь Максимович	Яків Миронович	Іван Головка	Вилчик Федір
Стефан Колашинський	Семен Карпович (<i>Карпека</i>)	Стефан Уманець	Григорій Калюжний	Стефанов Яків
Савка Якович Хохленко	Клим Гутор	Семен Заруцький	Григорій Іванов	Урвихвіст Іван брат Іван
Стефан Годун	Стефан Висоцький	Максим Оникєєнко	Іван Шабельник	Дющенко Іван син Яків
Яків Дем'янович (<i>Глуховець</i>)	Олексій Заруцький	Іван Миронович (<i>Кологривий</i>)	Павло Тарасов	Заруцький Іван
Олексій Туранський	Севан Шичмонт (?)	Василь Родіонович	Гаврило Жураховський	Родіонов Василь
Федір Харкавий писар	Федір Пирятинець	Іван Потапенко	Федір Жураховський	Супруненко Іван син Іван
Пилип Гридяка	Федір Целюрчик	Кирило Потапенко	Павло Ворвихвост	Кумицький Іван
Роман Кизик	Семен Калюжний	Іван Головка	Василь Новицький	Калиновський Семен
Лаврен Хоминський	Михайло Володко	Федір Фененко	Данило Писар	Коробка Василь сини Петро Михайло
Павло Горностаї	Іван Мороз	Іван Котляр	Семен Заруцький	Степаненко Стефан
Андрій Ащина (?)	Іван Іваненко Винда	Сафон Ястребський	Іван Заруцький	Потапенко Кирило онук Михайло
Грицько Іванович	Юхим Капля	Іван Шикрмант (?)	Іван Потапенко	Нарбут Симон
Іван Мороз	Кирило Готовський	Данило Нарбут	Андрій Потапенко	Фененко Федір, сини Яків, Федір, Хома
Ясько Рачинський	Пархом Мархут	Іван Цилюрчик	Василь Потапенко	Клечановський Федір син Микола
Омелько Маценко	Яцько Проценко	Іван Количок	Симон Нарбут	Жураковський Федір зять Іван і онук Данило
Яцько Мороз	Василь Семененко	Федір Котляр	Ілля Філонов	Кобилюнов Семен
Конон Дубняцький	Дем'ян Майборода	Прокіп Морозенко	Юхим	Потапенко Василь
Халюк	Семен Григорович	старшина - 5 з. в. т. - 1 товаришів сотні - 20	Павло Філоненко	Оксюнов Ярмола сини Трохим і Петро
Яків Чортюк	Іван Хиленко		Іван Рудий	Антущенко Трохим з сином Іваном
Матюшка Зарецький	Мартин Білопольський		Юрей (Гордей?) Іванов	Павловський Мойсей, брати Яків, Григорій, Андрій; сини Олексій, Григорій
Стефан Безбородко	Грицько Безсмертний		Федір Ілленко	Жураковський Андрій; брат Іван
Оникій Трохимович	Хвесько Паламаренко		Михайло Вилчик	Жураковський Константій

Хведор Цилюрик	Іван Медведиченко		Федір Вилчик	Лесенко Павло сини Петро, Дмитро, Григорій Андрій.
Грицько Безсмертний	Стефан Гриценко Сипливленко		Василь Родіоненко	Василенко Гордій, син Данило
Яцько Крикливий	Василь Крупецький		Петро Сакевич	Василенко Федір, сини Василь, Іван, Андрій і Опанас
Роман Домашин	Омелько Маценко		Лазар Фещенко	Ітого – 63
Іван Книжник	Максим Верегинський (?)		Данило Костантієв	
Радко Іванович	Іван Землянка		Василь Даниленко	
Семен Кролевецький	Роман Фоменич		Яків Степаненков	
Іван Винда	Павло Гученко		Григорій Лук'янов	
Семен Ситник	Іван Хилченко		Іван Миронович (Колозривий)	
Михайло Готовський	Мисько Маценко		Григорій Миронович	
Михайло Володко	Юхим Недбар		Мойсей Яковенко	
Іван Винокуренко	Василь Павловський		Яків Євстафов син	
Матвій Білополець	Харитон Следюченко		старшин – 3 товариства – 39	
Сидір Проценко	Грицько Високо Коленко			
Юхим Недбаєнко	Матвій Велесченко			
Василь Павловський	Марко Снежченко			
Іван Следюк	Васько Басанець			
Антон Великий	Семен Кириченко			
Андрій Перевозний	Хведор Чабала			
Роман (Павлович) Нарбут	Микита Кондратенко			
Яцько Федорович	Петро Лобар			
Василь Максименко	старшина - 5 товариства - 46			
Василь Вилчик				
далі товариство сотні 1676 р.:				
Тимофій Вронський, Борис Марищевський, Іван Дем'янович, Дем'ян Майборода, Іван Котляр Нетленний, Іван Барабаш, Хвесько Висококоленко, Іван Медведиченко, Юсько Федорович, Ничипор Луптар, Федір Швець, Мартин Гаврилов зять, Іван Хотминець, Стефан Симененко, Харко Старий, Ілюшка, Павло Суденко, Шимко Резник, Корній Ткач, Семашко Резник, Семен Ірзицький осавул, Данило Данський осавул, Матвій Кривий осавул старшина – 5; товариство – 68; осавули -3;				

Отже, значне товариство сотні у 1676 р. налічувало 68 осіб. Його список у присязі подається разом зі списком сотенної старшини під назвою «компут в городе Глухове». У 1682 р. бачимо 46 товаришів сотні, виділених у переписі назвою «товарищество значнейшее». Це передбачає наявність рядового козацтва Глухівської сотні, не вписаного у присягу, як то було цього року в інших полках. Проблема ускладнюється тим, що у присягах 1676 і 1682 рр. у Ніжинському полку окремо не виділено військове товариство полку. Частина цієї вищої категорії неурядової старшини присягнула з гетьманом у Батурині, але більшість присягала в різних сотнях полку. Зважаючи на це, а також на чисельність товариства Батуринської² і Глухівської сотень, можемо стверджувати, що у

2. Список товариства Батуринської сотні 1676 р. опубліковано: Кривошея І.І. Присяги російським царям XVII-XVIII ст. як джерело історії неурядової старшини Гетьманщини // Сіверянський літопис. – 2011. – № 4. – С. 17-26.

Аналогічну ситуацію бачимо у Переяславському полку, де у 1676 р. зі складу значного товариства сотень полку не виділено військове товариство [15, 80-81]

вказаних списках вписано товариство полку і знатні товариші сотень. Дуже мало ймовірно зустріти серед них рядових козаків. Про п'ятьох товаришів у списку 1676 р. (Михайла Миклашевського, Олексія Заруцького, Данила Рубана, Саву Хохленка та Михайла Готовського) точно відомо з інших джерел, що до 1676 р. вони були військовими товаришами [9]. Отже, у присяжному переписі Глухівської сотні 1676 р. вписано частину військового товариства Ніжинського полку, виділення якого вимагає додаткових досліджень.

Товариство сотні, за присягою 1676 р., доволі представницьке у козацькому середовищі навіть на той момент, невдовзі посяде різноманітні уряди як у сотні, так і в полку (В.Ф. Єлоцький стане сотником глухівським, Д. Рубан – полковником піхотним, С.Я. Хохленко – отаманом городовим і сотником, О.Туранський пройде шлях від писаря сотенного до генерального судді) [9].

Надалі у присягах XVIII ст., коли еволюція неурядової старшини поступово наближалася до завершення, у Ніжинському полку ще існувало

старовинне значне військово товариство біля гетьмана (лише у 1718 р.) та нові категорії неурядової старшини – бунчукові і значкові товариші полку. Внаслідок згаданої еволюції у значному товаристві Глухівської сотні 1718 р. залишилось всього 20 осіб. Інші зайняли вищі сходинки в ієрархії урядової та неурядової старшини. Але значне товариство сотні із рядовим козацтвом не змішалось. У 1732 р. товариство сотні знову відділено назвою «значне товариство» від рядового загалу³ і, поповнивши свій склад, воно становило 39 чоловік. Причому в документі писар вказав, що всього їх 24 [5, 66 зв.]. Чим викликано таке розходження в цифрах, складно пояснити. Врешті, можлива й писарська помилка.

У 30-40-х рр., коли згідно з указом Анни Іоанівни 1734 р. визначилось обов'язкове число значкових товаришів полку (50 для Ніжинського), полкова влада впритул стикнулася з проблемою під назвою «значне товариство Глухівської сотні». В число значкових полку вони не хотіли вступати, аргументуючи це віддаленістю полкового центру, але особний статус зберегти прагнули⁴. Його зафіксувала присяга 1741 р. Єлизаветі Петрівні, коли окремо присягнули, включно з родичами, 63 представники знатного товариства сотні [6].

Звернемося до персонального складу товариства Глухівської сотні і порівняємо список козаків сотні у 1654 р. зі списками товариства 1676-1682 рр. Підрахунок і зрівняння дуже наближене, адже у 1654 р. лише 84 особи (30 %) з 280 мали прізвище чи прізвисько. В інші 70 %, які названі на ім'я та по-батькові, мала потрапити й ланова шляхта, яка намагалась на той момент не афішувати якоїсь окремішності [7, 293-300]. У 1676 р. 57 з 68 товаришів вже мають прізвище або прізвисько (84 %). Утім, є цікаві збіжності. В 1654 р. у Глухові присягали козаки: Маценко Михайло хорунжий, Колошинський Левонтій, Лобас Петро, Заруцький Олексій, Годун Гурей отаман, Сипливий Федір, Дубиненко Григорій, Гоцуков Микита, Росученко Тимофій, Рошученко Ілля; у с. Спаському козаки: Урвихвост Костянтин, Завадцький Лаврен отаман, Завадцький Степан⁵, Крикливий Івашка, Котляр Андрій, Котляр Севостьян, Кнежицький Левонтій [7, 297-299]; міщани м. Глухова: Кривий Григорій, Павловський Павло, Колуж-

3. У присязі вказано «...сотне Глуховской расписание чинам, знатному и рядовому товариству и протчемю звания людем...» [5, 66]

4. У 1740 р. глухівський сотник подав у полкову канцелярію список із 7 товаришів сотні, які бажали служити значковими. Детальніше дивись: Кривошея І.І. Значкове товариство Ніжинського полку на початку 40-х рр. XVIII ст.: два нових списки товариства // НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Книга 1. Том.19. – К., 2009. – С. 271-283.

5. Надалі представники роду у полковій старшині: у 1676 р. суддя полку Ніжинського Федір Петрович Завадцький, писар полковий ніжинський Йосип Федорович Завадський [2, 265].

ний Мартин, Белополец Стенка, Белополенко Іван [7, 299-300]. Відповідно у товаристві сотні 1676-1682 рр. записані: Олексій Заруцький, Стефан Колашинський, Стефан Годун, Омелько Маценко, Конон Дубняцький, Матюшка Зарецький, Матвій Білополец, Яцько Крикливий, Іван Книжник, Василь Павловський, Матвій Кривий осавул, Андрій Кононович Росченко осавул, Семен Калюжний, Мисько Маценко, Мартин Білопольський, Стефан Гриценко Сипливий, Лобар Петро. Тут маємо приклад входження у козацьке старшинське середовище як представників шляхти, так і представників міщанської верхівки.

У списку 1676 р. серед значного товариства сотні записані шляхетські родини Жураховських, Заруцьких, Слоцьких, Горностаїв, Рачинських, Вронських, Дубняцьких, Нарбутів, Вилчиків, Годунів. Насправді шляхти було значно більше, адже нам відомі не всі прізвища, а деякі шляхетські роди користувались більш простими, утвореними від батькового імені, що більше відповідало козацькому середовищу.

Протягом всього досліджуваного періоду в сотні фіксуються родини Заруцьких, Жураховських, Слоцьких, Туранських, Уманців, Нарбутів⁶, Володко (Володковських), Вилчиків (Вилчинських), Вінд і Павловських. Причому розгалужуючись у XVIII ст., вказані родини представлені як на рівні товаришів сотні, так і на вищих сходинках урядової і неурядової старшини.

У присягах 1676 і 1682 р. маємо повну збіжність 15 осіб, з них шість представників вище згаданих родин (Василь Федорович Слоцький, Олексій Михайлович Туранський, Олексій Богданович Заруцький, Іван Винда, Михайло Володко, Василь Павловський) та дев'ять, які фігурують лише в цей період (Сава Якович Хохленко, Йосип Мартиненко, Федір Целюрик, Іван Мороз, Омелян Маценко, Дем'ян Майборода, Григорій Безсмертний, Іван Медведиченко, Юхим Недбар). Всього у вказаних присягах родова збіжність простежується у 21 випадку (25 осіб). Пам'ять про товариство сотні XVII ст. закріпилась у наступному столітті в назвах осаджених ними поселень – слободок Годунівка і Білопольщина, села Морозівка, хутора Безбородовці [9].

У 1718 р., окрім десяти вище названих родин, що представлені протягом тривалого часу, із старовинного товариства сотні зустрічаємо родини Морозів, Цилюриків, Котлярів, Шикрмантив (у 1682 Севан Шичмонт, у 1690-1718 Іван Шикрманти/Шикрмонт). Серед товаришів сотні цього року бачимо і представника шляхти, яка жила в регіоні до 1648 р. – Сафона Ястребського⁷. Серед нових

6. Окіншевич Л. згадує значних товаришів сотні Глухівської 1678 р. Дацька Самуйловича та Мусія Нарбута, яких не бачимо у присягах 1676 і 1682 рр. [19, 16]. Це приклад як плінності товариства, так і неповної його фіксації у присягах.

7. Ще один нащадок осадничої шляхти, Шемшуковський Опанас Казимирович був отаманом городовим глухівським (02.1677), а 20.07.1677 йому вже як знатному товаришу пол-

родин, що з'явилися в товаристві у присязі 1718 р. і представлені серед значного товариства сотні до 1741 р., бачимо Бадицьких, Урвхвостів⁸, Фененків, Потапенків і Кологривих. У трьох присягах записані товариші Василь Родіонович та Іван Миронович Кологривий. У двох з трьох присяг фіксуються Іван Головка, Василь Коробка, Лазар Фещенко.

Спостерігається тенденція до збільшення числа представників однієї родини у товаристві сотні. Якщо у 1718 р. лише родини Котлярів і Потапенків делегують по два товариша, то у 1732 р. таких родин вже п'ять (Жураховські, Вилчики, Заруцькі, Потапенки, Філоненки). А у 1741 р. із 29 родин по одному товаришу представили 13 родин, інші 16 присягали кількісно від двох до шести осіб, а з різних гілок роду Жураховських присягнуло 7 чоловіків у кількох поколіннях.

Отже, значне товариство Глухівської сотні могло бути нащадками товаришів козацької хоругви, осадженої на цій території, і частини ленної шляхти (Казимир Шемшукський (1648) – Опанас Казимирович Шемшуківський (1677); Себастьян Ястрембський (1648) – Сафон Ястрембський (1718)), яка мала тут володіння на умовах військової служби ще в часи Речі Посполитої. Колонізаційні процеси та події після Хмельниччини значно трансформували Чернігівщину і Ніжинщину, тому тут швидше втрачено пам'ять про початок осаджень та їх умови. Навколо ж Глухова, на найвіддаленішій території, пам'ять про минуле була міцнішою. Нащадки шляхти у товаристві сотні до середини XVIII ст. зберігали окремішність і не прагнули вливатися до значкового товариства Ніжинського полку. Особливий статус значного товариства Глухівської сотні лише зріс після того, як Глухів став столицею, а товариство почало виконувати функції, пов'язані з обслугою гетьмана. Обов'язки старої ланової шляхти багато в чому співпадали з тими, які виконували значкові товариші у Гетьманщині. Тому товариство Глухівської сотні несло службу значкових, але ставило себе вище від згаданої соціальної групи. В основному товариші сотень різних полків до середини XVIII ст. ввійшли до значкового товариства полку або злилися з виборним козацтвом, але не глухівські. У 40-х роках XVIII ст. значне товариство Глухівської сотні поступово входить до відновленої якраз у цей час категорії неурядової старшини, середньої між бунчуковим і значковим товариством – військового товариства Ніжинського полку, чим ще раз засвідчило свій особливий, вищий статус.

ку Ніжинського І. Самойлович надав с. Глухоярове, згадуючи Опанасового батька, польського шляхтича, який мав на це село привілей короля Яна Казимира від 1649 р. і грамоту воеводи П. Шереметьєва 1664 р. [9, 58; 19, 11].

8. Рід фіксується серед козаків с. Спаського Глухівської сотні ще у 1654 р. [7, 297].

Посилання

1. РДАДА, ф. 141 – 1653, спр. 77, 181 арк.
2. РДАДА, ф. 229, оп. 2, спр. 42, 789 арк.
3. РДАДА, ф. 229, оп. 2, спр. 54, 693 арк.
4. РДАДА, ф. 140, оп. 1, спр. 24, 262 арк.
5. РДАДА, ф. 248, спр. 8250, 881 арк.
6. ЦДІАК України, ф. 51, оп. 3, спр. 8233, 68 арк.
7. Присяжні книги 1654 р. Білоцерківський та Ніжинський полки // Упорядники о. Ю. Мишик, М. Кравець. – К., 2003. – 349 с.
8. Горобець В. Полково-сотенний устрій Гетьманату // Історія українського козацтва: Нариси у 2-х тт. / Ред. В.А. Смолій, О.А. Бачинська, О.І. Гуржій, В.М. Матях. – К.: Видавничий дім «Києво-Могилянська Академія», 2006. – Т.1. – С. 314-324.
9. Кривошея В.В. Козацька старшина Гетьманщини. Енциклопедія. – К., 2010. – 792 с.
10. Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Неурядова старшина Гетьманщини. – К., 2009. – 431 с.
11. Кривошея І.І. Військове товариство Гетьманщини у XVIII ст. // Сіверянський літопис. – 2010 – № 2-3. – С. 124-136.
12. Кривошея І.І. Значкове товариство Ніжинського полку на початку 40-х рр. XVIII ст.: два нових списки товариства // НАН України, Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського. Наукові записки. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. Книга 1. Том 19. – К., 2009. – С. 271-283.
13. Кривошея І.І. Інститут «товаришів» у польському війську XV-XVII ст. та його вплив на формування неурядової старшини Гетьманщини // Емінак. – 2010. – №1-4 (5). – С. 34-45.
14. Кривошея І.І. Неурядова старшина Полтавського полку в другій половині XVII – першій третині XVIII ст. // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. – К., 2011. Випуск 52 (Спецвипуск). – С.216-235.
15. Кривошея І.І. Неурядова старшина та урядники Переяславського полку за присягами 1676 і 1682 рр. // «Гілея: науковий вісник»: Збірник наукових праць. – К., 2011. Спецвипуск. – С. 76-82.
16. Кривошея І.І. Передмова // Присяга Чернігівського полку 1718 року / Упор. та вступ Ігор Ситий, Сергій Горобець, передмова Ірина Кривошея. – Чернігів: Десна Поліграф, 2011. – С.3-9.
17. Кривошея І.І. Присяги російським царям XVII-XVIII ст. як джерело історії неурядової старшини Гетьманщини // Сіверянський літопис. – 2011. – № 4. – С. 17-26
18. Кулаковський П. Чернігово-Сіверщина у складі Речі Посполитої (1618-1648): Наукове видання. – К.: Темпора, 2006. – 496 с.: 2 іл.
19. Окіншевич Л. Значне військово товариство в Україні-Гетьманщині XVII-XVIII ст. // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Том CLVII. – Мюнхен, 1948. – 223 с.

Кривошея І.І. Значное товарищество Глуховской сотни Нежинского полка в середине XVII – середине XVIII ст.

Рассматривается личный состав значного товарищества Глуховской сотни Нежинского полка в середине XVII – середине XVIII ст. Анализируется категория «товарищество сотни» в структуре неурядовой старшины.

Ключевые слова: неурядовая старшина, товарищ сотни, Глуховская сотня.

Kryvosheia I.I. The Distinguished fellows of the Hlukhiv's company (sotnia) of Nizhyn regiment in the middle of the XVII - the middle of the XVIII century

The officers (of Cossacks) of the Distinguished fellowship of the Hlukhiv's company (sotnia) of Nizhyn Regiment in the middle of the XVII - the middle of the XVIII century is examined. The category «fellowship of the company» in the «neuriadova starshyna» structure is analyzed.

Key words: «neuriadova starshyna», «fellow of the company», Hlukhiv company.

14.03.2012 р.